

ГРАМАТИЧЕСКАТА КАТЕГОРИЯ ЧИСЛО ПРИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА В СЪВРЕМЕННИЯ НОВОГРЪЦКИ И БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЧЕСТО СРЕЩАНИ ГРЕШКИ В НЕГОВАТА УПОТРЕБА

Димитрина Велкова

*Този, който не владее чужди езици,
не познава и своя собствен
Йохан Волфганг Гьоте*

Новогръцкият език разполага с изключително богат речников запас. Често за изразяване на един смисъл или различни интерпретации на този смисъл се използват много различни думи. (Mirambel 1978, 300) Езикът има най-дългата история сред индоевропейските езици, през която се е развивал и усъвършенствал. Броят на думите с гръцки произход в много съвременни езици е изключително голям, което доказва неговото огромно значение в световен мащаб.

В настоящата разработка ще направим опит да систематизирам употребата на съществителни имена по отношение на граматическата категория число в гръцки и български език. Съществителните имена назовават различни обекти, свойства, качества, действия и състояния от действителността. Семантично в български език те се разделят на съществителни собствени и съществителни нарицателни, съществителни с веществено и съществителни с отвлечено значение, съществителни събирателни и съществителни имена за действия (БАН 1983, 43). В новогръцки език разграничаваме две основни категории съществителни имена – съществителни собствени (κύρια ονόματα) и съществителни нарицателни (κοινά ονόματα). Наричателните имена от своя страна са конкретни (συγκεκριμένα) и абстрактни (αφηρημένα). Конкретните съществителни имена назовават обекти, които се възприемат с възприятията (лица, животни, предмети, вещества), а абстрактните – обекти, които се възприемат с ума (състояния, свойства, действия). Съществителни имена, които

имат повече от едно значение, могат да бъдат и конкретни и абстрактни: Δάγκωσα τη γλώσσα μου (Прехапах си езика), Μιλάει ξένες γλώσσες (Говори чужди езици). Конкретните съществителни също се разделят на четири категории, като разграничението между тях не е ясно. Те могат да назовават: части от общ сбор (човек, дреха); единствени по своята природа обекти (луна, слънце, рай); вещества и материи (вода, въздух, мед); сбор от обекти – събирателни съществителни (екипаж, стадо, сервиз, група). Абстрактните съществителни са две групи – абсолютни, пълни (αλόλυτα), които не могат да приемат определение за количество (много или малко мир!) (Η συμπεριφορά σου δεν περιγράφεται – Поведението ти не може да се опише) и такива, чието количество може да се степенува (διαβαθμίσιμα) (много или малко жегга) (Λίγη ησυχία, παρακαλώ! – Малко тишина, моля!). (Клерис – Бабиньотис 2005, 7–9). В хода на работата ще се изясни връзката между вида на съществителното име и възможността/ невъзможността за неговата количествена определеност.

Грамматическите категории, които притежава съществителното име, са род, число, падеж и определеност. Преди да разгледаме подробно категорията число, ще обърне внимание на категорията род в български и новогръцки език, като няма да се спираме подробно на всички съответствия и несъответствия между естествен пол и граматичен род. Отбелязваме само някои специфични особености, без които би било немислимо да се фокусираме по-добре върху обекта на сравнителното съпоставяне, а именно граматичната категория число, изясняване на понятията единственост и множественост, липсата на противопоставяне между двете, както и чести грешки, които се допускат в употребата на числото при съществителните имена в речта. Чрез множество примери ще проследим образуването на съществителни имена във връзка с категорията число, тяхното многообразие и многоликост, семантичната им обвивка, емоционалната им оцветеност, както и понятията, които могат да назовават – конкретност, събирателност, абстрактност.

1. Род на съществителните имена

В основата на категорията род в български и новогръцки език е естественият пол на хората и животните. В двата езика има три рода – мъжки, женски и среден. В съвременния български език изиск-

ването за съответствие между граматически род и естествен пол е валидно само за названия на лица и на някои най-тясно свързани с човека животни. Във всички останали случаи родът на името зависи преди всичко от родовото окончание. (Пашов 1989, 58). В български и новогръцки език една и съща дума може да бъде в различен род: книга (ж.р.) – το βιβλίο (ср. р.); стол (м. р.) – η καρέκλα (ж. р.) Най-общо казано, в български език съществителни имена, които завършват на съгласен звук, са от мъжки род (политик, кон, дъб, телефон, строеж); имена, които окончат на -а или -я, са от женски род (жена, лъвица, теменуга, маса, фантазия) и съществителни имена, които имат окончание -о и -е са от среден род (дете, куче, зърно, колело, колебание). В историческия развой на българския език някои съществителни имена са променили своя граматичен род. Съществителното име *вечер* от женски род в старобългарски е било от мъжки род, който е запазен в словосъчетанието „добър вечер”. Също така се наблюдава двойственост по отношение на граматическия род (мъжки и женски род) при съществителните *жар, кал, пот, прах*. (Стоянов 1977, 201). В новогръцки език наблюдаваме сходно явление. Голяма част от съществителните в старогръцки, които са били от мъжки или женски род, в новогръцки са станали от среден род, след като първо са приели наставки за умаляване, които впоследствие загубват умалителното си значение. Някои съществителни имат два рода – мъжки и женски (ο μλάτσος – η μλάτσα – плесница) или мъжки и среден род (ο έλατος – το έλατο – елха). Съществителното от среден род το δείπνο (вечеря) се използва в мъжки род само когато става въпрос за тайната вечеря на Исус: ο μυστικός δείπνος. Подобни примери има и в български език. Съществителни, означаващи лица от мъжки пол имат наред с мъжкия граматичен род и среден такъв: военен аташе – военно аташе; добър конферансие – добро конферансие (Пашов 1989, 56)

В новогръцки език различаваме рода по окончанието на съществителното име в именителен падеж, единствено число и по определителния член, който в гръцки език стои пред името, за разлика от български, в който определеността се изразява чрез прибавяне на членна морфема в края на името. Така съществителните имена от мъжки род окончат на -ς (ουρανός, τουρίστας, ψαράς, ναύτης, καφετζής, βασιλέας, μεζές, παλπούς), имената от женски род –

на -α, -η, -ος, -ού, -ω (γαρίδα, αλλαγή, έκφραση, άμμος, αλεπού, Φροσώ) и имената от среден род имат окончание -ο, -ι, -μα, -ος, -ιμο, -ς, -гласна или -ν (αυτοκίνητο, κλειδί, αποτέλεσμα, έδαφος, ντύσιμο, κρέας, φως, γάλα, οξύ, συμφέρον, παν, μηδέν). Както се забелязва, окончание -ος има и за трите рода и при необходимост от определяне разграничаваме рода по определителния член. Има случаи, когато в родителен падеж формите за множествено число за мъжки и за женски род съвпадат: *των φίλων – των φιλών, των χώρων – των χωρών* и различаваме рода по ударението, което пада върху различни срички от думата.

В новогръцки език съществителните имена от мъжки род могат да назовават както същества от мъжки пол, така и такива от женски, а имената от среден род се използват за назоваване и на двата естествени пола: *άνθρωπος* (човек) може да се отнася и за мъжки и за женски род. В изразите *Έχω δύο φίλους στον κόσμο* (Имам двама приятели на света) и *Οι γυναίκες είναι οι καλύτεροι πελάτες μου* (Жените са най-добрите ми клиенти) се използват съществителни от мъжки род (*φίλους, πελάτες*), които в първия случай могат да назовават само същества от мъжки пол, само същества от женски пол или същества от двата пола едновременно, а във втория случай се използва мъжкия род за назоваване на същества от женски пол (Mackridge 2004, 100).

В съвременния български език съществуват имена, които означават и мъже, и жени, и деца и са от общ род (communia): *роднина, шушумига, хаймана*. В новогръцки също има такива съществителни, но те назовават предимно животни и имат един граматичен род и за двата естествени пола: *ο αετός* (орел), *η πέρδικα* (яребица), *το φίδι* (змия). Когато е наложително да се назове полът, към съществителното се прибавя прилагателното *мъжки* или *женски*: *αρσενικός αετός, θηλυκό φίδι*. Както в гръцки език, така и в български, съществителни от мъжки род, които означават професии, длъжности и звания, се използват и за означаване на женския род: *министър, секретар, депутат – ο/η υπουργός, ο/η γραμματέας, ο/η βουλευτής*. Употребата на тези съществителни имена в речта, както в единствено, така и в множествено число, може да доведе до неточности и парадоксални изказвания, тъй като не става ясно дали става въпрос за лица жени или мъже.

2. Граматическата категория число в именната система

В структурно-функционалната и комуникативна граматика на новогръцкия език (Γραμματική της νέας ελληνικής – Δομολειτουργική – Ελικοινωνιακή) авторите Христос Клерис и Георгиос Бабиньотис определят шест категории съществителни имена във връзка с граматичната категория число: броими, неброими и събирателни съществителни имена, имена, които имат форма само за единствено число, имена с форма само за множествено число и съществителни собствени имена. Разграничението броими и неброими засяга употребата на съществителните имена, докато разграничението имена само в единствено и имена само в множествено число засяга образуването на формите за единствено и множествено число. Събирателните и съществителните собствени имена представляват семантични подкатегории, които се отнасят до употребата на числото. Понякога се случва съвпадение на елементи от една категория с такива от друга. (Клерис – Бабиньотис 2005, 7–9)

В основата на граматическата категория число лежи количествен признак на именуваните обекти (Стоянов 1977, 201). От морфологична гледна точка новогръцкият и българският език имат две числа – единствено и множествено. Единственото показва, че говорим за един брой от даден предмет, а множественото – за неограничено множество. В старобългарски и старогръцки език е имало и двойствено число (*dualis*), така че формите за число са били три – за един предмет (ед. ч.), за два предмета (дв. ч) и за повече предмети (мн. ч.). Двойственото число се употребява за два предмета или за две лица. С течение на времето формите за двойствено число се заместват от формите за множествено число (Милев, Михайлов 1979, 91). От двойственото число и в двата езика са останали форми, които имат значение на множествено число. Това са съществителни имена, които назовават части от човешко или животинско тяло, които са по двойки, и следователно формата за двойствено число се е наложила над формата за множествено число, защото се е употребявала многократно по-често. Особените окончания на тези съществителни се обясняват с произхода им от старото двойствено число: крак – крака, ръка – ръце, ухо – уши, око – очи (Пашов 1989, 60).

Числото в системата на съществителните имена се изразява с различни средства, с конкретни отличителни белези и се съгласува с рода и падежа.

Съществителните имена не могат да бъдат разглеждани извън формата, която характеризира числото, като наложително се свързва и с определен род: имена като βήχας (кашлица), μπόρα (буря), δέμα (вързоп, колет) изразяват единствено число, и имена като πόροι (средства, доходи), μονάδες (единици, части, звена), μάτια (очи) изразяват множествено число, какъвто и да е техният род и падеж. Разграничението на единствено от множествено число в тези думи става по-ясно от противопоставянето на формите във вътрешността на системата за склонение, отколкото от различията, които показват в окончанията, независимо от тяхното изписване: така δέμα е единствено число в парадигмата δέμα/ δέματα, а μάτια е множествено число в парадигмата μάτι/ μάτια.

В новогръцки език числото изразява противопоставяне по признака единичност – множественост. Извън това основно противопоставяне, различни значения се свързват с числото и се изразяват или с единствено, или с множествено число. Така единственото число може да изрази съвкупност или общ сбор: η φτώχεια (бедност) – οι φτωχοί άνθρωποι (бедните хора). Понякога значението „съвкупност” се съдържа в самата дума, която не показва отличителна морфологична особеност за множествено число (το πλήθος – множество, ο όχλος – тълпа, ο κόσμος – свят, народ).

Множественото число може да изрази:

– **сбор от елементи** за разлика от всеки от елементите, разглеждан отделно:

τα ρούχα – дрехи, облекло, срещу το ρούχο – дреха;

– **форма, която заема един материал**

οι λάσπες – петна от кал «λεκέδες αλό λάσπη», срещу η λάσπη – кал, тиня;

– **определено количество от дадена суровина/материал**

τα ψωμιά – видове хлябове (напр. франзели φραντζόλες), срещу το ψωμί – хляб;

– **засилване на значението**

οι πείνες – глад (прен. остра нужда от нещо), срещу η πείνα – глад (усещане за потребност от храна) (Mirambel 1978, 76).

2.1. Образуване на форми за множествено число

В новогръцки език формата за множествено число на имената се образува въз основа на формата за единствено число, към която

се прибавя окончание или наставка, последвана от окончание. Това окончание в новогръцки език е -ες за имената от мъжки и женски род с наставка -δ (с изключение на съществителните имена от мъжки род на -ος, които образуват форма за множествено число с окончание -οι (δάσκαλος – δάσκαλοι):

βουλευτής	βουλευτ-ές
φύλακας	φύλακ-ές
τσαγκάρης	τσαγκάρηδ-ες
ψαράς	ψαράδ-ες
κυρία	κυρί-ες
αλεπού	αλεπούδ-ες

Отличителната форма за множествено число при съществителните имена от среден род е -α (с изключение на съществителните имена от среден род на -ος) с наставка -τ:

βουνό	βουν-ά
τυρί	τυρι-ά
κτήμα	κτήματ-α

На практика имената от мъжки и женски род имат едни и същи форми за множествено число, докато имената от среден род се различават от другите два рода и по окончания и по наставки (Mirambel 1978, 76).

В български език съществителните имена образуват форми за множествено число по разнообразен начин. Най-голямо многообразие на суфиксите, звукови промени и промяна на ударението има при съществителните имена от мъжки род. При едносричните съществителни имена от мъжки род *хляб*, *стол*, *град вол* множественото число се образува по правило със суфикс **-ове**: *хлябове*, *столове*, *градове*, *волдове*; суфикс **-и**: внук – внуци, вълк – вълци (налице е звукова промяна); суфикс **-е**: кон – конè, мъж – мъжè (тук се наблюдава местене на ударението в множествено число); суфикс **-а**: рог – рога, крак – крака; суфикс **-ища**: сън – сънища, път – пътища; както и друга група, които образуват множествено число по два начина: звук – звуци и звукове, клон – клони и клонове (в този случай е налице семантична разлика в двете форми за множествено число). При многосричните съществителни от мъжки род имаме следните окончания: **-и**: буквар – буквари, изпълнител – изпълнители, слуга – слуги, окончание **-овци** за съществителните имена, които завършват

на -о: батко – батковци, мърморко – мърморковци. В български език съществителните имена от мъжки род имат бройна форма за множествено число, която се употребява след числителните бройни: *пет стола, два магазина*. Книжовната норма препоръчва при съществителните имена от мъжки род – лица, да се употребява множествено число, вместо бройна форма: *десет студенти*, а не *десет студента*.

В сравнение с мъжкия род, женски и среден род образуват множествено число по-опростено. При съществителните от женски род на **-а/-я** най-често множественото число се образува чрез окончание **-и**: линия – *линии*; жена – *жени*; книга – *книги*. Съществителните *ръка* и *нога* образуват множествено число различно от правилото и имат форми *ръце, нозе* (остатъци от двойственото число в старобългарски). (Стоянов 1977, 214) Както става видно от образуването на формите за множествено число на съществителните от мъжки и женски род, и в двата езика имаме прилики. Едни и същи суфикси образуват множествено число на двата рода в български (суфикс -и: телевизор – телевизори, маса – маси) и в новогръцки език (суфикс -ες: άντρας – άντρες, γυναίκα – γυναίκες)

Съществителните имена от среден род на **-о** имат форма за множествено число с окончание **-а**: месо – *меса*, перо – *пера*, езеро – *езера*. Тези, които имат наставка **-е**, образуват множествено число по няколко начина. С окончание **-та** са съществителните море – *морета*, пеленаче – *пеленачета*, врабче – *врабчета* и с окончание **-я**: поле – *поля*, цвете – *цветя*. В тази категория отново има сходство при образуване на формата за множествено число при съществителните от среден род в български и новогръцки език (βουνό – βουνά, γράμμα – γράμματα) – и в двата езика формите за множествено число в среден род имат окончание -а (-α).

2.2. Съществителни имена с дефективна парадигма

В новогръцки и български език, както и в редица други езици, много съществителни имена се срещат само или предимно в единствено или в множествено число (*singularia et pluralia tantum*). Този клас съществителни остават извън противопоставянето по единичност/множественост и възможността при тях за числова опозиция се блокира от лексикално семантични ограничения.

2.2.1. Съществителни имена „сингулария тантум”

Съществителните **сингулария тантум** се срещат само в единствено число и назовават единствени по рода си понятия. Такива са някои конкретни, много събирателни и много абстрактни съществителни: *αστροφεγγιά* (звездно сияние), *οικουμένη* (вселена), *παράδεισος* (рай), *χριστιανισμός* (християнство), *ξενιτιά* (чужбина), *πίστη* (вяра), *αλήθεια* (истина), *υπομονή* (търпение). Често имената, които назовават абстрактни понятия, образуват множествено число: *Τι ευγένειες είναι αυτές;* (Какви са тези любезности). Абстрактното съществително име *δυσκολία* (затруднение, трудност) в множествено число *δυσκολίες* може да назовава „пречки, препятствия”. В български език често за изразяване на множественост си служим с понятие, което изразява единичност и няма форма за множествено число. Така съществителните *радост* и *скръб*, означаващи чувство, нямат множествено число, но отделни конкретни прояви на *радост* и *скръб* могат да се изразят с множествено число – *моите радости, моите скърби*. (Пашов, 1989, 60)

Друга група съществителни, които нямат форма за множествено число, както в новогръцки език, така и в български са тези, които назовават предмети, които не могат да бъдат изброени и не могат да бъдат определени от число (неброими съществителни имена). Това са съществителни, които означават суровини, материали, вещества: *νερό* (вода), *σκόνη* (пепел), *άμμος* (пясък); съществителни, които назовават различни науки и изкуства: *αριθμητική* (аритметика), *γυμναστική* (гимнастика), *ζωγραφική* (живопис) (Τζεβελέκου, Κάντζου, Σταμούλη 2007, 78); имена на елементи, метали, минерали: *υδρογόνο* (водород), *οξυγόνο* (кислород), *ασήμι* (сребро), *ράδιο* (радий); имена с отвлечено значение: *καλοσύνη* (доброта), *αγάπη* (любов), *ησυχία* (спокойствие), *προσοχή* (внимание). Имената, които обозначават суровини и материали и тези с отвлечен смисъл, са измерими и приемат определения за количество: *δύο λίτρα νερό* (два литра вода), *ένα καράτι χρυσό* (един карат злато), *μεγάλη αγάπη* (голяма любов), *πολλή προσοχή* (много внимание) (Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 2005, 34). Форма за множествено число имат някои съществителни имена, които назовават вещества и материали (особено ако става въпрос за течно вещество) със

значение „голямо количество от дадената субстанция”. Така съществителното αίμα, което означава веществото на кръвта, което се съдържа в тялото, в множествено число αίματα назовава количеството кръв (което изтича от тялото или се пролива) (Mackridge 2004, 137) – Ποτάμια αίματα χύθηκαν για την ελευθερία (Проляха се реки от кръв за свободата). Форма само за единствено число имат имената на лекарства – *аспирин* (ασπιρίνη), *гинко билоба* (γκίνγκο μπιλόμπα) и имената на подправки – пипер (πιπέρι), сол (αλάτι), захар (ζάχαρη), кимион (κύμινο).

Съществителните собствени имена се срещат предимно в единствено число. Такива са наименования на хора, животни, предмети, имена на географски обекти (топоними), дни от седмицата, месеци, наименования на някои празници: ο Γιάννης (Янис), η Ελένη (Елени), ο σκύλος Ρόκο (кучето Роко), το πλοίο Άνεμος (корабът Анемос), η Σπάρτη (Спарта), ο ποταμός Νέστος (река Места), η Δευτέρα (понеделник), ο Αύγουστος (август), η Πρωτοχρονιά (Нова година), η Πεντηκοστή (Петдесетница). Има случаи, в които личните имена имат форма за множествено число, когато става въпрос за много лица с едно и също име: οι Γιάννηδες (Янисовци). Топонимите могат да образуват форма за множествено число в случаите, когато имаме повече еднакви наименования: η Ελλάδα έχει δύο Πηνειούς και πέντε Ολύμπους (Гърция има две реки Пеней¹ и пет Олимпа²). и когато са употребени метафорично: Εξαντλήθηκαν οι Πακτωλοί (Изчерпах се ресурсите на река Пактол³). В ежедневието множест-

---

¹ С името **Пеней** (в древногръцката митология Пеней е бил речен бог на едноименната река, син на титаните Океан и Тетия) са известни две реки в Гърция – Πηνειός ο Θεσσαλικός – река Пеней в Тесалия, вливаща се в Солунския залив на Егейско море (216 км), и Πηνειός ο Ηλειακός – река Пеней в Пелопонес, вливаща се в Йонийско море (70 км).

² Освен най-високата планина в Гърция (2917 м), разположена на граничната ивица между областите Тесалия и Македония, известна с това, че е била дом на древногръцките богове, **Олимп** е наименование и на планина на остров Лесбос, на планина на остров Евбея, на ниска планина в югоизточна Атика и на най-високата точка на остров Скирос (южни Споради) – връх Олимп.

³ **Пактол** е древното име на река, близо до егейския бряг на Турция. Според древногръцките предания е била пълна с късове злато, на което се е дължало митичното богатство на лидийския цар Крез. Името на реката е

вено число могат да образуват и някои названия на географски обекти, когато искаме да изразим негодувание, нетърпение: Άσε με με τις Ευρώπες σου! (Остави ме с твоите Европи!) (Mackridge 2004, 138).

2.2.2. Съществителни имена „плюралия тантум”

В двата езика се срещат и такива съществителни имена, които нямат отношение към категорията род и притежават форма само за множествено число (плюралия тантум). В новогръцки език само или предимно в множествено число се срещат много съществителни нарицателни (κοινά) имена: *τα άμφια* (одежди), *τα άρματα* (оръжия), *τα βαφτίσια* (кръщаване, кръщавка), *τα γεράματα* (старини), *τα εγκαίνια* (откриване, освещаване), *τα έγκατα* (недра), *τα κάλαντα* (коледарски песни), *τα μεσάνυχτα* (полунощ), *τα περίχωρα* (околности), *τα πολεμοφόδια* (припаси, муниции), *τα σωθικά* (вътрешности). Към тази категория принадлежат още събирателни имена като *τα ασημικά* (сребърни прибори или украшения), *τα γυαλικά* (стъклени прибори), *τα ζυμαρικά* (макаронени изделия), *τα δημητριακά* (зърнени храни), *τα χορταρικά* (зелени подправки и треви за ядене); думи, които назовават двойно съставни предмети: *τα γυαλιά* (очила), *τα κιάλια* (бинокъл), или сложни съществителни имена, в които двете основи са равнопоставени: *τα γυναικόπαιδα* (жени и деца), *τα амπελοχώραφα* (ниви и лозя). Само в множествено число се срещат имена, които назовават възнаграждение за извършена работа: *τα βαρκαριάτικα* (такса за превоз с лодка), *τα κόμιστρα* (такса, тарифа превоз), *τα ψηστικά* (такса за печене във фурна), както и имена, които означават даден език: *τα ελληνικά* (гръцки език), *τα γαλλικά* (френски език), *τα βουλγαρικά* (български език). Прави впечатление, че повечето съществителни нарицателни и събирателни имена, които нямат форма за единствено число, са от среден род.

Някои съществителни собствени имена се срещат само в множествено число. Сред тях са наименования на празници: *τα γενέθλια* (рожден ден), *τα Χριστούγεννα* (Коледа), *τα Φώτα* (Богоявление),

---

преминало в съвременния гръцки език със значение „изобилие, голямо количество”. Според легендата цар Мидас се изкъпал в Пактол, за да се освободи от дарбата да превръща всичко което докосне, в злато и да я предаде на речния бог Пактол. Ресурсите на реката били изчерпани до началото на първи век, както свидетелства гръцкият географ Страбон.

та *Νικολοβάρβαρα* (празниците Света Варвара – 4 декември, Свети Сава – 5 декември и Никулден – 6 декември) и някои топоними: *οι Σέρρες* (гр. Серес), *οι Σπέτσες* (ο. Спецес), *τα Γιάννινα* (Янина), *τα Χανιά*, (гр. Ханя) *οι Δελφοί* (археологически обект и град Делфи), *τα Ουράλια* (планина Урал), *τα Πυρηναία* (планинска верига Пиренеи), *οι Βρυξέλλες* (град Брюксел). В български език се срещат някои наименования на народни обичаи и обреди в множествено число *заговезни, засевки (обредно сеене на брашно за сватбен хляб)* както и някои ороними, които се употребяват почти винаги членувани *Алпите, Андите, Пиренеите, Карпатите, Родопите*. Съществителни имена, които нямат отношение към рода и назовават вещества, предмети и същности, които могат да се мислят само като множества от отделни частици или съставни елементи, са само в множествено число (БАН, 1983, 112): *трици (τα πίτουρα), въглища (τα κάρβουνα), финанси (τα οικονομικά), мощи (τα λείψανα), разноски (τα έξοδα), устои (τα θεμέλια), недра (τα ёγκата, τα σωθικά, τα σπλάχνα)*. Към съществителните „плюралия тантум” спадат много имена, които назовават облекло: *бикини, боксерки, бермуди, гащи, джинси, дънки, гети, плувки, потури, ританки, тиранти, шалвари, шорти, цвички*; имена на храни: *броколи, спагети, мюсли*; различни по рода си двойно-съставни предмети: *клещи, очила, белезници*; наименования на племена, родове или хора с общ произход: *готи, илири, перси, предци, прадеди, траки, франки, шумери, янки*; имена на селища и квартали: *Драгалевци, Буйновци, Нацовци*.

2.3. Неправилни съществителни имена с две множествени форми

Много съществителни имена в новогръцки език не следват правилата за образуване на множествено число на трите рода. Те са неправилни и имат две множествени форми, които много често се различават семантично. Такива са: *ο βράχος* (скала) – *οι βράχοι* – *τα βράχια* (скали); *ο δεσμός* (връзка, възел/ връзка, отношение) – *οι δεσμοί* (връзки, възли) – *τα δεσμά* (окови); *ο καπνός* (пушек, дим/ тютюн) – *οι καпνοι* (пушеци – на български език думата пушек няма форма за множествено число; такава се образува за засилване на значението в разговорната реч) – *τα καпνά* (тютюни), *ο λαϊμός* (шия, гърло) – *οι λαϊμοί* (шии, вратове) – *τα λαϊμά* (сливици), *ο λόγος* (слово, реч; дума; причина) –

οι λόγοι (причини) – τα λόγια (думи), ο χρόνος (време, година) – οι χρόνοι (глаголни времена в граматиката) – τα χρόνια (години), ο αδερφός (брат) – οι αδερφοί (братя) – τα αδέρφια (братя и сестри – събирателно съществително). Същото явление наблюдаваме и в български език. Съществителното име от среден род *крило* има две форми за множествено число – *криле* (органи за летене) и *крила* (всяка от двете части на предмет, които се разтварят или се разполагат в две противоположни посоки): *Птицата разпери криле/прозорец с три крила, крила на сграда*. Съществителното *лист* също има две множествени форми. Когато става въпрос за *тънък пласт от хартия или метал*, книжовната форма за множествено число е *листове*: *листове за писма до дядо Коледа, месингови листове*. Когато имаме предвид *organ при висшите растения*, формите са две – неутрална (*листа*) и стилистично маркирана (*листи*): *килим от есенни листа, широколистно дърво с опадливи листа*. Употребата на това съществително трябва да е с повишено внимание, тъй като формата за множествено число на думата „листа“ (ценова листа, избирателна листа) съвпада с една от формите за множествено число на думата *лист*.

2.4. Образуване на форми за множествено число при думи от чужд произход

Навлизането и асимилирането на думи от един език в друг е естествено явление. В новогръцки език има много думи-заемки, в по-ново време предимно от английски език, при които формата за множествено число съвпада с тази за единствено и показател за множественост е само определителният член: *τα τρακτέρ, τα τραμ, τα ταξί, τα φίλμ, τα ρεκόρ, τα спор, τα μπαρ, τα φόρουμ, τα σουβενίρ, τα σέρβις, τα αξεσουάρ*. Тези съществителни са предимно от среден род и не се приспособяват към склонителната система. Заимстваната от английски дума *το τζιv – τα τζιv*, която освен „вид силна алкохолна напитка“ означава и „панталони от дънков плат, дънки“ в български е от вида плуралия тантум и няма форма за единствено число. Думата често се съпровожда от съществителното име „чифт“, което допълва значението (*как да изберем правилния чифт дънки, 10-те най-скъпи чифта дънки в света*). Употребата на думата *γκράφιτι* (графити) в новогръцки език се използва еднакво често както в единствено, така и в множествено число, което трябва да се

има предвид при превод от български на гръцки език, тъй като в български думата със значение „рисунки или надписи на обществени места” се използва предимно в множествено число (графит ед.ч. – мек черен минерал с широко приложение). Чуждици, които назовават професии могат да бъдат или в мъжки или в женски род и отново формата им за множествено число съвпада с тази за единствено: ο/η ρεπόρτερ – οι ρεπόρτερ, ο/η σταρ – οι σταρ.

Друга група съществителни имена от чужд произход са се приспособили към езика и се скланят: η ρεκλάμα – της ρεκλάμας – οι ρεκλάμες, η καμπάνια – της καμπάνιας – οι καμπάνιες. В български език също съществуват чуждици, при които формите за единствено и множествено число съвпадат (*1 евро – 20 евро*), а също и такива, при които се наблюдава затруднение в образуването на форми за множествено число и често се употребяват неправилно: *фламинго, радио, видео, шоу, николо, поло, гуру, кенгуру, паркинг, дансинг, цунами, чай*. В български има наложена норма съществителните от чужд произход на -и, -у, -ю да образуват множествено число с окончание -та: такси – таксите, кану – канута, меню – менюта.

2.5. Семантично разграничение между единствено и множествено число

Разграничението между единствено и множествено число на една и съща дума понякога е семантично, т.е. употребата му съответства на различно значение: *το μαλλί* (вълна) – *τα μαλλιά* (коса); *η διακοπή* (прекъсване, спиране) – *οι διακοπές* (ваканция); *η αρχή* (начало, принцип, власт) – *οι αρχές* (власти). Формата за множествено число *αρχές* в комбинация с показател за време се употребява също и със значение „начало”: *στις αρχές Αυγούστου* (в началото на август). Същото важи и за формите за множествено число на *το μέσον* (среда, средина; средство) и *το τέλος* (край; такса): *στα μέσα της εβδομάδας* (в средата на седмицата), *στα τέλη του καλοκαιριού* (в края на лятото). Различно значение на съществителното име в единствено и множествено число показват и някои имена с отвлечен характер. Така например съществителното *ενδιαφέρον* означава *грижа, внимание*: *Από πολύ μικρή ηλικία έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τον αθλητισμό* (От най-ранна възраст показва голям интерес към спорта). В множествено число (*ενδιαφέροντα*) съществителното е

със значение *влечение, склонност, занимание*: *Είμαι ένας άνθρωπος με πολλά ενδιαφέροντα* (Човек с много интереси). (Κλαίρης – Μπαμπινιώτης 2005, 33) За сравнение, в български език също е налице семантично противопоставяне на формите за единствено и множествено число на една и съща дума: *апетит* (желание за ядене) – *апетити* (стремеж за обсебване, използване на нещо, домогване до нещо): *липса на апетит/частни апетити към АЕЦ „Белене“*; *преговор* (повтаряне на нещо заучено) – *преговори* (официални разговори за постигане на споразумение): *общ преговор от средното училище/тежките преговори около гласуването на бюджета*.

В разгледаните примери се потвърждава връзката между единственото число и конкретния смисъл, между множественото число и абстрактния смисъл. Създават се противоречия между единица и множество, между съвкупност и елементите, които я съставляват. Тези връзки и противопоставяния се изразяват с граматическата категория число.

2.6. Изразяване на категорията число с други езикови средства

2.6.1. Словообразуването като средство за изразяване на категорията число

Числото, което е морфологична категория, се изразява и с други езикови средства. Смисълът на граматическата категория число се свързва често със смисъла на рода с помощта на словообразуването – различни наставки, които имат числена стойност. Така сложната дума *αντρόγυνο* (съпруг и съпруга, мъж и жена) съдържа двете части на едно цяло, двойката (чифта), която се формира от *άντρας* и *γυνάικα* (мъж и жена). От морфологична гледна точка думата е от среден род и е в единствено число, а нейната числена стойност произлиза от самото ѝ образуване. В думата *πεθερικά* (тъст и тъща, свекър и свекърва), от *πεθερός* (свекър, тъст) и *πεθερά* (свекърва, тъща), множественото число на съществителното от среден род играе аналогична роля: – думата означава „двойка, чифт“, но е съставена от две думи, които се различават само по род, а не от две различни думи. Наставката показва едно цяло, чийто род не се определя и поради тази причина се използва средният род. Същата наставка намираме в следните събирателни съществителни: *τα ασημικά* (сребърни украшения, изделия), редом с *το ασημί* (сребро), *τα*

πλατικά (съдове за хранене), редом с то πιάτο (чиния), τα γυαλικά (стъклени съдове), редом с то γυαλί (стъкло). За изразяване на общото и събирателното служат редица окончания: за женски род -ιά (η συννεφιά – облачност, облачно време/ το σύννεφο облак; η εργατιά – работническа класа, работещи хора, ο εργάτης – работник) и за среден род -λόι – или -λόγι (το συγγενολοί или το συγγενολόγι – роднини, ο συγγενής – роднина).

С помощта на словообразуването в български език също можем да изразим множественост, използвайки съществителни събирателни имена с възприетата от руски език наставка *-ство*, които имат форма само за единствено число: *студентство* (всички студенти като едно цяло; студентски години), *селячество* (всички селяни), *учителство* (всички учители), *детство* (детски години).

При числителните имена съществуват много суфикси, които изразяват „сбор” със смисъл „точност”, „приблизителност”: суфикс -άδα, за съществителни от женски род като *δυσάδα* – чифт, двойка, *τριάδα* – сбор от три лица или предмети, тройка; суфикс -αριά, който изразява приблизителност: *δεκαριά* – около десет, *εικοσαριά* – около двайсет. Единичността се изразява с единствено или множествено число, но без определителен член: *ψωμί* – *ψωμιά* (хляб – хлябове) или със суфикс за среден род -άκι: *κρασάκι* (малко вино), *νεράκι* (малко вода).

2.6.2. Изразяване на числото с граматическата категория определеност/неопределеност

Изразяването на определеност с определителния член и отсъствието на определеност позволяват изразяването на смислови стойности, които склонителната система сама по себе си не успява да постигне. Например една дума като *σίδηρο* показва що се отнася до изразяване на числото следните различия: **το σίδηρο** (единствено число и определителен член) може да означава както наименованието на материала, така и специалния предмет, който е произведен от този метал (ютия за гладене; метален лост; мандало на врата; котва); **τα σίδηρα** (множествено число и определителен член) – назовава както предметите, произведени от желязо като цяло (ютии, лостове, котви), така и окови на арестант; затвор (метафорично значение); **σίδηρο** (без определителен член, единствено число) – името

на метала желязо; **σίδηρα** (без определителен член, множествено число) – предмети от желязо. (Mirambel 1978, 300)

Разгледаните примери показват, че разликите между частичното и общото не съответстват наложително на разликите между единичното и множественото.

3. За някои грешки, допускани при употребата на единствено и множествено число

Много автори засягат в трудовете си темата за неправилната употреба на числото в говоримата и писмената реч. Йоана Папазафири засяга този проблем в двата тома „Грешки в употребата на нашия език” („Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας”). Много прилагателни в гръцки език се употребяват и като съществителни: *κοινός*; *κοινή ρίζα*, *κοινός λογαριασμός* – общ корен, обща сметка. Субстантивираното прилагателно име *το κοινό* – *общество*, *общественост* (*το αναγνωστικό κοινό* – читателска аудитория) в множествено число (*τα κοινά*) променя смисъла си (обществени, публични дела): *Ποτέ του δεν ασχολήθηκε με τα κοινά.* – *Никога през живота си не се е занимавал с обществени дела.* Често се случва думата да се употребява в множествено число със значение за множественост на смисъла за единствено число, като се пренебрегва смисловата разлика (обществености, общества): *Αυτά τα ζητήματα απευθύνονται σε διαφορετικά κοινά* (Тези проблеми засягат различни общества). Дума, която често се употребява погрешно е *μυαλό* (ум, разум, интелект). В множествено число съществителното име се използва в определени фрази: *Πήραν τα μυαλά του αέρα* (Хвърчи в облаците, въобразява си, надценява се); *Με τέτοια μυαλά μην παραμένεις να πας μπροστά* (С такова мислене не очаквай да напреднеш, да вървиш напред) Тук множественото число е със значение *манталитет*, *характер*, *мислене*. По същия начин, както в първия пример, е неправилно да се смесват двете значения: *“Γιατί πρέπει το σύμπαν να είναι κατανοητό από τα ανθρώπινα μυαλά;”* *Защо трябва вселената да е разбираема за човешките умове.* В български език съществителното *ум* има форма за множествено число *умове*, но също като в гръцки език, употребата му не е особено уместна, тъй като съществителното има отвлечено значение, а повечето имена

от този вид не образуват множествено число. Следователно стилистично издържана е фразата *разбираема за човешкия ум*. Тази грешка, а именно назоваване на имена с отвлечен смисъл в множествено число, често се допуска. В речта на гърците се е установила формата за множествено число на съществителното име *πρακτική* (практика) – *πρακτικές* (практики), заемайки смисъла от английски език (*practices*). Негодуванието, което поражда тази употреба, е напълно разбираемо, тъй като в новогръцки език съществуват множество думи, с които да се изрази същия смисъл, който носи това съществително – *πράξεις* (дела, действия), *δραστηριότητες* (дейности), *ενέργειες* (действия, постъпки), *μέθοδοι* (методи, способности), *προσπάθειες* (усилия), *πρωτοβουλίες* (инициативи), *τρόποι δράσης* (начини на действие). В друг пример имаме освен неправилна употреба на съществителното в множествено число *πρακτικές*, още една класическа грешка, отнасяща се отново до съществителните с отвлечен характер (*νοοτροπία*), които нямат форма за множествено число: *Έχουμε τη δυνατότητα να αλλάξουμε πιο εύκολα τις νοοτροπίες και τις πρακτικές μας* (Имаме възможността да променим по-лесно манталитетите и практиките ни). Правилен би бил изразът *να αλλάξουμε τη νοοτροπία και την πρακτική αντιμετώπιση των προβλημάτων* – да променим манталитета и преодоляването на проблемите на практика. На български език този смисъл може да се предаде с *да променим мисленето и действията си* (Παλαζαφεΐρη, 1996, 33 – 34). Съществителното име *манталитет* в български език се употребява само в единствено число. Формата за множествено число на съществителното *практика* се среща само в някои изрази: *добри практики*. Подобни грешки се срещат всекидневно в печатните издания и телевизионната реч: *δομές ενός συστήματος, πατριαρχικές δομές της κοινωνίας, κυκλοφορίες των εφημερίδων* – структури, строежи на една система (вместо строеж), патриархални структури на обществото (вместо структура), тиражи на вестници (вместо тираж). Съществителното име *напрежение* – *ένταση* често се употребява неправилно: *Κλιμακώνονται οι εντάσεις μεταξύ Κίνας και Ιαπωνίας* (Ескалират напреженията между Китай и Япония). Тук употребата на множествено число е неправилна и следва да се замени с единствено число *κλιμακώνεται η ένταση* (нараства напрежението). Когато става въпрос за „напрежение“ между двама души, богатството на езика

позволява употребата на много думи, които изразяват това значение много по-добре: *συγκρούσεις* (сблъсъци), *διαφορές* (различия), *προστριβές* (търкания).

Често срещаният израз *θα ζήσουμε μαζί για το υπόλοιπο των ζωών μας* (*Ще живеем заедно до края на животите ни*) се употребява неправилно в гръцки език. Тъй като съществителното *ζωή* няма множествено число, правилно е да се каже *όλη μας τη ζωή* (*през целия ни живот*) или *την υπόλοιπη ζωή μας* (*през остатъка от живота ни*). Множественото число тук, както в повечето споменати до сега примери, безпричинно подражава на английския език (for the rest of our lives). Формата за множествено число на съществителното *ζωή* – *ζωές* се използва само в смисъл на *πρераждания* и както Янис Харис се шегува, много животи имат само котките (Χάρης 2003, 131–132).

Основна грешка, която се допуска при образуването на множественото число, е употребата на съществителното *ρυθμός* – *ρυθμοί*, което носи различен смисъл в единствено (ритъм, темп) и множествено число (стиливе в архитектурата). Следователно изразът *με ταχύτατους ρυθμούς* (с много бързи темпове) е грешно употребен вместо *με ταχύτατο ρυθμό*. В български език съществителното *темп* има множествено число *темпове* и неговата употреба в случая е правилна. Други думи в гръцки език, които често пъти се употребяват в множествено число при липса на форма за такова, са *επίδραση* (въздействие), *χαρακτήρας* (характер), *εξέλιξη* (развитие). Както в новогръцки, така и в български език съществителното име *ταυτότητα*, със значение *самоличност* няма множествено число и употребата на такова е погрешна: *έχουν εξακριβωθεί οι ταυτότητες των θυμάτων* (удостовериха се самоличностите на жертвите). Думата означава и *карта за самоличност* и с такова значение има форма за множествено число. Въпреки това, неговата употреба е неправилна в определени случаи: *Τη μέρα των εκλογών να μην ξεχάσετε την αστυνομική σας ταυτότητα ή το διαβατήριό σας* (В деня на изборите не забравяйте личната си карта или паспорта). Много карти за самоличност и много паспорти могат да имат само фалшификаторите или крадците (Χарис 2003, 133).

Проблемът с образуване на форми за множествено число засяга не само съществителните от вида сингулария тантум, но и тези, които имат форми за множествено число, т. е. означават и един и много предмети и лица. В израза *άνοιξαν τα στόματά τους* (отвориха си устите) можем да решим, че става въпрос за същества, които имат много броя уста. За разлика от гръцки, в български език съществителното име *уста* няма форма за множествено число. В старобългарски език е било от среден род, множествено число (плуралия тантум). Впоследствие е преминало към имената от женски род заради окончанието си -а. Съществителното име *врата* е от същия вид, което обяснява формата за множествено число на определенията в словосъчетанията *при закрити врата, проходът Траянови врата*. Други два примера, които илюстрират смислова разлика в употребата на единствено и множествено число, са *σήκωσαν ψηλά τα χέρια τους* (вдигнаха си ръцете – за да се предадат или защото ги ограбват) и *σήκωσαν ψηλά το χέρι τους* (вдигнаха високо ръка – например при гласуване). Тези, на пръв поглед не толкова основни разлики в значението на числото, могат да изиграят лоша шега на преводача.

Българските студенти, изучаващи новогръцки език, често допускат грешки, свързани с употребата на числото при съществителни имена, които в новогръцки език са от вида плуралия тантум и съществителни, при които е налице смислова разлика между формите за единствено и тези за множествено число, тъй като съответствията им в български език не са от този вид. Наблюдават се грешки както в превода от новогръцки на български, така и в обратна посока. В израза *„περνάω τα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα”* (*минавам българо-гръцката граница*), думата *„σύνορο”* (*граница, гранична линия между две места, крайна линия на площ*) в множествено число *τα σύνορα* се употребява със значение „границата на една държава, граничен район между две държави” и следователно преводният вариант „минавам границите” е недопустим. Неправилна употреба се наблюдава също при съществителното *η διακοπή – οι διακοπές* (ед. ч. прекъсване, спиране – мн. ч. ваканция), тъй като думата „ваканция” в български език е в единствено число.

Много често се грешат имена на градове, които са в множествено число (*οι Βρυξέλλες, οι Σέρρες, οι Δελφοί*). Старите наиме-

нования на много от гръцките градове са били в множествено число, тъй като са представлявали съвкупност от селища, които впоследствие се обединяват в градове. Някои от градовете запазват множествената форма в името си (τα Γιάννενα), други преминават в единствено число (η Αθήνα, η Πάτρα). Независимо от това, че имената на градовете Атина и Патра са в единствено число, в назоваването на различни обществени сгради, институции и организации е останала формата за множествено число в родителен падеж – Πανεπιστήμιο Αθηνών (Атински университет), Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών (Атински лекарски съюз), Στρατιωτικό Νοσοκομείο Πατρών (Военна болница в град Патра), Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών (Археологически музей в град Патра).

Както се уверихме, английският, пренесен в гръцкия и българския език, в много случаи заблуждава и води до неточности. В превода подобни неясноти са недопустими и могат да доведат до лъжливи и неправилни представи. Важно условие за достоверно и точно пресъздаване на информацията е преводачът да познава добре граматичните особености на езика-цел, както и бита, културата и религията на страната, в която се говори езика.

БИБЛИОГРАФИЯ

Милев 1979: Александър Милев, Георги Михайлов. Старогръцка граматика. София, 1979, 91.

БАН 1983: Българска академия на науките, Институт за български език. ГРАМАТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК, том II. Морфология. София, 1983, 103–112.

Пашов 1989: Петър Пашов. Практическа българска граматика. София 1989, 56.

Стоянов 1977: Стоян Стоянов, Граматика на българския книжовен език. София 1977, с. 201.

Κλαίρης, Μπαμπινιώτης 2005: Χρ. Κλαίρης, Μπαμπινιώτης. Граμματική της νέας ελληνικής – Δομολειουργική – επικοινωνιακή. Αθήνα, 2005, 7–9, 34.

Mackridge 2004: Peter Mackridge, Η νεοελληνική γλώσσα, 2004, 100.

Mirambel 1978: André Mirambel, Η νέα ελληνική γλώσσα, Περιγραφή και ανάλυση, Θεσσαλονίκη, 1978, 300.

Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής, Θεσσαλονίκη, 2002, 219.

Παπαζαφείρη 1997: Ιωάννα Παπαζαφείρη, Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας, Τόμος Β', Αθήνα 1997, 105–107, 190–192.

Παπαζαφείρη 1996: Ιωάννα Παπαζαφείρη. Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας, Τόμος Β'. Αθήνα 1996, 33 – 36.

Τζεβελέκου, Κάντζου, Σταμούλη 2007: Μαρία Τζεβελέκου, Βίκυ Κάντζου, Σπυριδούλα Σταμούλη. Βασική γραμματική της ελληνικής. Αθηνά, 2007, 78.

Χάρης 2003: Γιάννης Η. Χάρης. Η γλώσσα, τα λάθη και τα πάθη, 2003, 131–135.